

**ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ „ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“
ПЕДАГОГИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ПСИХОЛОГИЯ“**

Жанета Василева Ямалиева

***ПРОБЛЕМЪТ ЗА МОРАЛНОТО ЛИЦЕМЕРИЕ
В ПРЕХОДА КЪМ ЗРЕЛОСТТА***

АВТОРЕФЕРАТ

**на дисертационен труд за присъждане
на образователната и научна степен „доктор“**

Област на висше образование: *3. Социални, стопански и правни науки*

Професионално направление: *3.2. Психология*

Докторска програма: *„Педагогическа и възрастова психология“*

Научен ръководител: проф. д.п.н. Румен Иванов Стаматов

**ПЛОВДИВ
2019**

Дисертационният труд е обсъден и насочен за публична защита пред преподавателите от катедра „Психология“ към Педагогическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“ на 26.02.2019 г.

Основният текст на дисертационния труд съдържа 128 страници, в които са включени 14 таблици и 16 фигури. Текстът съдържа 14 страници литература, включващи 156 източника. Приложението е с обем 5 страници.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 22.05.2019 г. от 13:00 часа в 224. заседателна зала на открито заседание пред научно жури в състав: проф. д.п.н. Румен Стаматов, проф. д.п.с.н. Веселин Василев, проф. д.п.с.н. Теодора Стоева, проф. д-р Румяна Божинова Манонова, доц. д-р Мария Мутафова, назначено от ректора на ПУ „Паисий Хилендарски“. Материалите по дисертационния труд са на разположение на заинтересованите лица в библиотеката на Педагогическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“, бул. „България“ № 236, гр. Пловдив.

Авторефератът е публикуван в сайта за развитие на академичния състав на ПУ „Паисий Хилендарски“ – www.procedures.uni-plovdiv.bg

Автор: Жанета Василева Ямалиева

Заглавие: „Проблемът за моралното лицемерие в прехода към зрелостта“

ВЪВЕДЕНИЕ

Предложеният дисертационен труд е посветен на моралното лицемерие в прехода от юношество към зрялост. Темата за лицемерието е избрана като основна на този изследователски проект не само поради нейната безспорна теоретична значимост, а и с оглед на оформяне на реалните междуличностни отношения в прехода към зрялост. Проследява се дали моралното поведение на Аз-а е мотивирано от желанието външните действия да съответстват на вътрешните убеждения – поведение, мотивирано от морална цялост (или консистентност) или от морално лицемерие. Емпиричните изследвания откриват, че колкото повече е моралното лицемерие в Аз-а, толкова по-малко вероятно е наличието на консистентност между моралното мислене и вземането на морални решения.

Изследваният конструкт отразява разрывите между моралния Аз и моралното поведение, между вярванията относно собствените морални норми и поведение. В междуличностен план лицемерието се представя като форма на социални отношения, която го очертава като наблюдаемо, измеримо, устойчиво и подлежащо на усъвършенстване и развитие поведение, демонстрирано на базата на комбинация от ценности, мотивация, индивидуални характеристики и идентичност. Открива се в доказателствата, че с възрастта не се увеличава стремежът на Аз-а действително да бъде морален, а само значимостта на това да изглежда морален. В този смисъл моралното лицемерие разгръща възможности за осмисляне на отношенията между морално мислене, морално поведение и морална идентичност. В уводната част е обоснована актуалността на изследваната проблематика, а именно изучаването на същността на моралното лицемерие и на социоморалните фактори, въздействащи върху неговата проява в прехода към зрялост като имащи критично значение за осъществяване на повечето ориентации при взимане на решения и правене на избор в интерперсонален план.

Целта на експерименталното изследване в настоящия дисертационен труд е да установи спецификата на моралното лицемерие, като изследва природата на моралната мотивация при вземане на решение в реално значима ситуация – морална дилема върху основата на изградените морални норми и разбирането за справедливост, както и връзката между моралното лицемерие и моралния интегритет в ситуация на близост.

Дисертационният труд е конструиран в две взаимно свързани части.

Първа глава представя теоретичен анализ на изследваните парадигми, свързани с моралното лицемерие и основните характеристики на конструкта. Концепцията при изграждане на теоретичния обзор се интерпретира чрез моралното мислене и моралното поведение спрямо справедливостта, които са представени като основа, задействаща моралната мотивация на Аз-а. Лицемерието е разгледано и в контекста на моралната идентичност поради влиянието ѝ върху индивидуалната преценка на моралната отговорност и върху моралния интегритет.

Втора глава на дисертационния труд е експериментална и представя организацията на изследването с формулираните цел, задачи и хипотези, съдържа методиката и процедурата при провеждане на експеримента. Отбелязани са участниците в изследването с техните демографски данни. Резултатите от проведеното проучване са изложени в графики и таблици. Направени са статистически анализи и дискусии за проверка на всички хипотези, поставени в дисертационния труд. Предложени са обсъждания и изводи от проведеното изследване.

ПЪРВА ГЛАВА

АНАЛИЗ НА КОНСТРУКТА МОРАЛНО ЛИЦЕМЕРИЕ

Първа глава разглежда теоретичните аспекти на понятието морално лицемерие. Обособени са различните нива на първообразите в различните форми на моралното лицемерие, които са били проучени от социалните психолози. Изследваният конструкт се интерпретира както с разглеждане на моралната мотивация, така и в рамките на моралната идентичност.

1. Определяне и операционализиране на понятието морално лицемерие в психологията

Теоретичният обзор разкрива лицемерието като непридържане към собствените вявания и принципи, но и като зависещо от желанието Аз-ът да се представи и да бъде възприет от другите като морално последователен, макар и на практика да не следва собствените си правила.

В историческата психологическа традиция, основана на идеите на Piaget и Kohlberg, лицемерието се разглежда като социоморален конструкт или спрямо развитието на социоморалното мислене. Природата на моралността е основна стъпка в процеса на формиране на личността. Един от централните въпроси в изучаването на моралното развитие в психологията е процесът, чрез който се интернализират социално одобрените правила и ограничения, както и как Аз-ът започва да ориентира своето поведение съобразно с тях. В изследването се проследяват причините за наличието на разриви в поведението, като се разглежда мястото на ценностите като личностови съдържания за Аз-а и основните изследвания върху справедливостта.

Настоящата работа обединява идеите на Kohlberg и Blasi със съвременните изследвания на Watson като разбиране, зависещо от равнището на развитие на когнитивните структури и на идентичността, отнесени към отношението на Аз-а с другите. За да се организира тази разнородна литература, се разглежда широка и обхватна дефиниция на моралното лицемерие като нарушаване на собствения морален стандарт, независимо дали той е публично заявен, или не. Анализът очертава рамка с преглед на последните изследвания по разгледаната проблематика.

Проблемът за моралното лицемерие в психологията се разглежда спрямо различните подходи към изследване на първообразите в различните форми на конструкта.

Подход към изследване като поведенческа непоследователност

Дефиницията, представяща лицемерието като *поведенческа непоследователност*, го обобщава като по същество междуличностно, тъй като включва измамни публични твърдения или представяне на моралност с крайната цел да изглеждаш морален, докато облагодетелстваш себе си. В този контекст на концептуализация моралният лицемер продължава да се приема и оценява като справедлив. Изследванията показват, че самозаблудата е полезен – макар и да не е необходим – компонент на успешното морално лицемерие.

Проучванията препращат към идеите на Watson и колеги (1997), чиято концепция за морална дилема е вдъхновена от подхода на Kohlberg. Основната разлика в парадигмата за изследване на моралното лицемерие е използването на реален междуличностен конфликт. Резултатите показват, че пред Аз-а постоянно се разкрива мотивация за морално представяне пред другите, докато облагодетелства себе си – доказателство, че истинската морална мотивация може и да не съществува изобщо или съществува само в много редки случаи. Участниците, говорещи за ценности за справедливост, демонстрират морално лицемерие.

Морални двойни стандарти

Цел на този подход е операционализирането на моралното лицемерие на основата на *моралните двойни стандарти*. Изследването, предложено от Valdesolo и DeSteno (2007), осигурява доказателства, че хората поддържат различни морални стандарти спрямо себе си и другите. Те се занимават с причините и последствията от двойствените морални оценки на хората и откриват, че изследваните лица определят другите участници, които разпределят по-добрата задача за себе си, като значително по-малко справедливи, отколкото когато оценяват себе си, правейки същото. Подобен двоен стандарт се прилага и когато се сравняват оценките на членовете от същата група с оценките на членове от друга група. Обстойно са разгледани редица допълнителни фактори, допринасящи за моралните двойни стандарти.

Подход към изследване като морална слабост

Друга разгледана перспектива при операционализирането на моралното лицемерие в дисертационното изследване го поставя в рамката на *моралната слабост* – случаи, определени от неуспех за изпълнение на моралните ценности. Богатата традиция в изучаването на причините и последствията от свързаните с морала конфликти между поведение и

мисли води началото си от литературата за когнитивния дисонанс. Идеята за лицемерието като метод за индукция на дисонанс е появата на този дисонанс да се фокусира върху промяната на поведението. Точно както хората се справят с когнитивния дисонанс, като го игнорират, оправдават, отхвърлят или го насочват чрез промени в поведението или когниции, същите методи се използват и спрямо решаването на моралното лицемерие като морална слабост.

Разгледаната концепция препраща към проучванията на Aronson и колеги (1969), които доказват, че лицемерните участници изпитват когнитивен дисонанс, след като е застрашена представата им за себе си, осъзнавайки несъвместимостта на последните си поведения спрямо собствените им стандарти. Резултатите предполагат, че лицемерите се опитват да облекчат своя когнитивен дисонанс и се стремят да поправят застрашената си самопредстава чрез промяна на поведението или нагласите си. Участниците които действат с лицемерие са най-склонни впоследствие да променят поведението си при сблъсък със собствената си морална слабост.

За разлика от моралното двуличие и моралните двойни стандарти моралната слабост не е непременно междуличностен конструкт, не е задължително наличието на обществени оценки, които да илюстрират или да твърдят, че е необходимо моралността да бъде включена в ценностите или в конфликтната ситуация. По този начин тази операционализация е в състояние най-добре да покрие интраперсоналността.

2. Определяне на моралната мотивация – морален интегритет или морално лицемерие

Теоретичният анализ обвързва лицемерието с моралната мотивация и интегритет. Целта на мотивите е от значение при разграничаване на тези, които разкриват основните ценности. Като се разглежда интегритетът, който буквално означава състояние на неподправеност, се предполага, че хората ще бъдат мотивирани именно от него, когато са изправени пред морален избор. Единствената причина Аз-ът да извърши определено действие, следва да е вярването, че то е правилно и добро.

В представения дисертационен труд определението на поведенческия интегритет се въвежда като възприеман модел на привеждане в съответствие на думите и делата на Аз-а. Тъй като лицемерието се разглежда като антоним на поведенческия интегритет, то е причина за разриви в междуличностните интеракции.

Целта на изследователския проект е да проследи мотивацията за ангажиране на индивидите с лицемерие вместо с интегритет. Представени са факторите, влияещи върху непридържането към моралните стандарти, и експерименталните изследвания, показващи, че хората са по-силно мотивирани точно от морално лицемерие, а не от морален интегритет. Разгледани са стандартните обяснения за това, че лицемерието е толкова важна форма на инструментална морална мотивация, колкото и връзката между интегрирането на моралните принципи и поведението.

Изследователското търсене на настоящата работа разглежда справедливостта и нормите във фокуса на мотивацията, стояща зад поведението.

На мотивационното равнище моралните действия са представени като:

- инструментална цел – преследване на егоистични цели;
- непредвидена последица – мотивът не е морален, но резултатът може да се нарече морален, ако е съобразен с моралните ценности – предизвикана неволно, мотивацията не би трябвало да се нарича морална изобщо;
- крайна цел – когато мотивът е представен от същността, от съдържанието, което разкрива ценността.

Мотивите трябва да се обозначат, за да отразяват поставената цел, тъй като моралните действия могат да попадат във всяка категория – крайна цел, инструментална цел или непредвидена последица – и дори да попадат в случаи, в които действието е еднакво във всички категории. При наблюдение на един морален акт се разказва много малко за естеството на лежащата зад него мотивация.

Работата насочва изследователското търсене към целево насочения мотив, определен от неговата крайна цел – ценността, която Аз-ът се стреми да поддържа. Мотивацията с крайна цел за насърчаване на някои морални норми, принципи или идеали се определя като морален интегритет или принципност. Само когато ценността е мотив сама по себе си, не би следвало да има отклонение от моралната перспектива. Истинската морална мотивация е само тази, която е предизвикана от заплахата или нарушаване на основно ценен морален принцип, само тази мотивация може да се нарече морален интегритет.

3. Моралното лицемерие като форма на морална идентичност

Представени са научни доказателства, че моралното лицемерие, разгледано от перспективата на моралната мотивация, дава само част

от отговорите на въпроса защо хората се провалят, когато трябва да направят морален избор в междуличностен план. Забелязват се несъответствия в претенциите на моралните разбирания за осмисляне на моралната мотивация и поведението на личността. Връзката между моралните разбирания и мотивации очертават скептично поле за възможностите на моралното разбиране да осигури мотивацията за ангажиране с морално поведение.

Теоретичният анализ представя една по-широка перспектива, разглеждаща личността като притежаваща силно усещане за морална идентичност, когато преживяването на собствената идентичност се осъществява около моралните добродетели.

Настоящото изследване проследява ангажимента на съответствие спрямо моралното поведение и усещането за себе си, което води до морален ангажимент в зряла възраст. Идеята за значението на ангажимента при изследването на моралната мотивация, произтичаща от интегрирането на моралните цели в личността, препраща към перспективата на Augusto Blasi, който се опитва да отстрани некохерентността между моралното разбиране, мотивацията и поведението, като поставя моралното разбиране в контекста на личността. Според когнитивната перспектива да не се действа морално означава да се предаде принципът, докато според Blasi моралната мотивация е следствие от моралната идентичност и да не се действа морално, означава да се предаде личността. Моралната идентичност влияе на индивидуалната преценка на моралната отговорност и насърчава самостоятелността и моралния интегритет. Аз-ът, притежаващ силна морална идентичност, наистина се интересува от моралността. Моралната идентичност се определя като степента, до която човек възприема моралните ценности като централни за собствената си идентичност, т.е. личността има силна морална идентичност, ако приема, че да бъдеш морален, е от основно значение за това кой си.

Емпиричните изследвания върху промените в развитието през годините на юношество и преход към зрялост констатира, че има преминаване от външна морална мотивация към вътрешни морални стандарти. Разсъжденията на младите възрастни защо са действали по определен начин, се отклоняват от посочването на външни причини, като подчинение на закона, за да се отнесат към личните ценности, което доказва засилването на моралната идентичност с възрастта.

Идеята за консистентността, която описва моралната идентичност, се разпростира и върху поведението. Моралната идентичност би трябвало да свидетелства за консистентност между морални разбирания и

поведения. По този начин моралният Аз ще осъществи своето поведение като морално последователно. Разглежда се оценяването на поведението като морално от перспективата на личността – следователно оценката от собствената перспектива гарантира разграничаването на моралното от неморалното поведение, както и оценяването на поведението в междуличностните взаимоотношения, което се осъществява в две измерения – не само от перспективата на личността, но и от перспективата на другия.

В полето на изследване на моралната идентичност става ясно, че моралното лицемерие може да се разбира като една външна форма на морална идентичност. От тази гледна точка промените в развитието на морала се дължат на мотивацията да се запази справедливостта само на външния вид. Вместо да изпитва нарастваща мотивация за запазване на самоосъществяване и консистентност, да се придържа към кохерентност между норми и поведение, Аз-ът преживява интерес само спрямо представянето си по по-добър начин.

ВТОРА ГЛАВА

ОРГАНИЗАЦИЯ НА ЕКСПЕРИМЕНТАЛНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

1. Цел на емпиричното изследване

Целта на настоящото изследване в дисертационния труд е да се установят спецификата, взаимовръзката и отношението между моралното лицемерие и моралния интегритет през периода на преход към зрялост.

2. Избор на извадка

Изборът от изследвани лица е обоснован от целите на дисертационното изследване, а именно – респонденти, които биха допринесли за успешното операционализиране и изследване на дисертационния проблем. Установяването на спецификата, взаимовръзката и отношението между моралното лицемерие и моралния интегритет може най-коректно да се разглежда във възрастовия период на преход към зрялост. Тази възраст е най-подходяща поради изградените и поддържаните от Аз-а норми на справедливост, поради осъществяването на ориентацията при взимане на решения и правене на избор, заради съществеността си за постигане на идентичност и в тази връзка съществена и за оформянето на моралната идентичност.

Общият брой на участниците в дисертационното изследване е **107** лица в късна юношеска възраст и преход към зрялост. Броят на влезлите в експерименталния анализ е **104** поради изключване на един студент от мъжки пол заради съмнение в целта на експерименталната процедура и на две момичета, които изказаха съмнение за наличието на друг участник (всички в *условие на Непознанство*).

Броят на лицата от мъжки пол е **51**, а броят на тези от женски е **53**. Поради наличието на две експериментални условия (*условие на Непознанство* и *условие на Познанство*) участниците бяха разпределени на случаен принцип в тях. Участниците в **Проучване 1** (*условие на Непознанство*) са **55** студенти (**27** жени, **28** мъже), а участниците в **Проучване 2** (*условие на Познанство*) са **49** студенти (**26** жени, **23** мъже). Студентите са на възраст от 19 до 25 години. Средната възраст на участниците е 20,6 години. Средната възраст на момчетата е 19,8 години, а на момчетата – 21,5 години.

3. Задачи на експерименталното изследване

Във връзка с целта на експерименталното изследване са формулирани следните изследователски задачи:

- Разширяване на парадигмата за изследване на моралното лицемерие, за да се установи влиянието на отношенията и спецификата на моралното лицемерие в *условие на Непознанство* и в *условие на Познанство* на студентите в прехода към зрелостта;
- Конструирание на експериментален модел, чрез който да се добави ново измерение на моралната дилема – значимост на ситуацията;
- Да се установят нивата на разбиране на справедливостта на студентите и проявата им на интегритет;
- Да се установи съществуват ли разриви между поддържаните морални стандарти и поведението;
- Да се установи ще се придържат ли по-силно към моралните си стандарти в отношение на близост;
- Да се изследва връзката между проявлението на принципите на справедливост и загриженост в отношения на близост, като се проследи засилва ли се проявлението на интегритет, или ще се преобразува в поддържане на принципност, ориентирана към другия

4. Хипотези на експерименталното изследване

Хипотеза 1: Допуска се, че изследвани лица, които са в *условие на Познанство*, т.е. познават другия участник в експеримента, решават по-често да **използват стандарта за справедливост** (хвърлят монетата) и по-рядко директно да действат с поведение, насочено към себе си. Предполага се, че при близост нараства ориентацията към справедливост.

Хипотеза 2: Допуска се, че изследвани лица, които са в *условие на Познанство*, т.е. познават другия участник в експеримента, ще се ангажират повече с поведение на **морален интегритет**, а в *условие на Непознанство* моралният интегритет ще е по-слабо застъпен. Поведението на морално лицемерие също ще намалява при близост.

Хипотеза 3: Изследвани лица, които са в *условие на Познанство*, т.е. познават другия участник в експеримента, решават по-често да се **ангажират с поведение, ориентирано към другия**, докато при тези в *условие на Непознанство* ще нараства ориентацията към себе си.

Хипотеза 4: Приема се, че ще съществува позитивна връзка между избора на поведение на изследваните лица и оценката им на поведението като справедливо, моралният интегритет следва да има значимо по-високи нива на усещане за справедливост спрямо другите поведения.

Хипотеза 5: Допуска се, че ще съществува позитивна връзка между избора на поведение и удовлетворението на изследваните лица от поведението за вземане на решение, като моралният интегритет следва да има значимо по-високи нива на преживяване на щастие спрямо оценките на моралното лицемерие.

Хипотеза 6: Допуска се, че съществуват полови различия по отношение на поведението на морален интегритет и ориентация към другия в условия на *Познанство* и *Непознанство*.

5. Процедура и организация на изследването

5.1. Метод

Методиката на изследването включва използването на парадигмата за изследване на моралното лицемерие. Участниците в изследването са изправени пред морална дилема, която да поставя личния интерес в противоречие с интереса на друг човек. Изисква се истинско решение, а не хипотетично, за да се наблюдава действителното поведение на участниците. Използвани са две експериментални условия – *условие на Непознанство* и *условие на Познанство*, което да установи влиянието върху отношенията и спецификата на изследвания конструкт при близост. Изследвани лица в *условие на Непознанство* са поставени пред дилемата да избират между себе си и друг студент при запазване на анонимността на участника, с когото са разпределени. В *условие на Познанство* е посочено точно срещу кого респондентите ще трябва да вземат решение, като се изисква потвърждение на познанството. Експериментът е конструиран върху основните изследователски цели: *нивата на разбиране на справедливостта; проява на морално лицемерие и морален интегритет в преход към зрялост; оценка за справедливост на участниците и ниво на удовлетворение от взетото от тях решение и как се променят в условие на близост*. Изследва се връзката между проявлението на принципите на справедливост и принципите на загриженост в отношения на близост – ще се засили ли проявата на интегритет или ще се преобразува в поддържане на принципност, ориентирана към другия.

- Извежда се стандарт за справедливост;
- Използва се метод на справедливо разпределение (монета);
- Въвежда се променлива на модела за вземане на решения.

За да се отговори на основния изследователски въпрос, бе използвана променливата на хвърлянето на монетата и променливата на направения избор, за да се създаде нова променлива, наречена модел на вземане на решение в експеримента. Променливата, представена в Таблица 1, позволи да бъдат обхванати пет възможни резултата, които съществуват в тази задача за вземане на решения.

Таблица 1

Решение	Хвърляне на монета		
	Да		Не
	Резултат		
	Аз	Другия	
Аз	Късмет n = 8	Морално лицемерие n = 13	Поведение, ориентирано към себе си n = 29
Другия	Поведение, ориентирано към другия n = 2	Морален интегритет n = 23	Поведение, ориентирано към другия n = 29

5.2. Организация

Изследването е проведено в периода май 2016 г. – октомври 2017 г. След задаване на инструкциите и провеждане на експеримента беше отделено време за даване на отговори на всички въпроси на участниците. След края на експерименталното проучване бланките бяха събрани и обработени.

6. Методи за анализ на данните и статистическа обработка

Данните от изследването са обработени както на описателно равнище като процентен анализ, така и със статистическа програма SPSS 21.0. чрез дисперсионен анализ (ANOVA) за статистическа проверка на хипотези за влияние на независими фактори върху зависими променливи. Статистическите методи, с които се установи дали съществува статистически значима разлика между зависимите и независимите променливи в изследването, беше еднофакторният дисперсионен анализ (ANOVA). Резултатите от настоящото изследване са изложени във фигури и таблици. Използвани са:

- корелационен анализ;
- хи-квадрат анализ на различните условия;

- извършен е т-тест на независими извадки за сравнение на ефекта на независимата променлива тип *Познанство* върху зависимата променлива усещане за справедливост и на независимата променлива тип *Познанство* върху зависимата променлива усещане за щастие

7. Резултати и обсъждане

Първата част от представянето на резултатите е описателната информация за стандарта на справедливост, като се съобщават честотите и свързаните с близостта констатации за това дали участниците са хвърляли монета и към кое условие са решили да се разпределят. Съобщават се свързаните с близостта констатации по отношение на моделите на вземане на решения на участниците. Накрая се съобщават резултатите от въпросите, зададени към участниците по време на експерименталната част на процедурата, а именно връзката между взетото решение и оценката на справедливостта, както и удовлетвореността от него.

Хвърляне на монета и свързаните с условията на близост различия при вземането на решения за хвърляне на монета

Броят изследвани лица, които са в *условие на Познанство*, е 49 (47%), останалите 55 (53%) изследвани лица, са в *условие на Непознанство*. Честотите за използване на стандарта за справедливост и в двете условия (независимо от резултата от хвърлянето) са, както следва: 46 (44,2%) участници избраха да хвърлят монета; 58 (55,8%) участници избраха да не хвърлят монета.

За да се установи дали изследваните лица, които са в *условие на Познанство*, решават по-често да използват стандарта за справедливост (хвърлят монетата), беше извършен 2 X 2 хи-квадрат анализ на *условията Познанство/Непознанство* и решението да се хвърли или не монета, който показва значим ефект на *условието Познанство* $\chi^2(1, N = 104) = 4.439, p < 0,035$. Фи-коефициентът е със стойност 0,207, което показва слаба към умерена корелация. Таблица 2 представя разбивка на разликите по условия.

Таблица 2

Хвърляне на монета					
Познанство/Непознанство					
			Условие		Общо
			Познанство	Непознанство	
Хвърляне	Хвърля	Count	27	19	46
		Expected Count	21,7	24,3	46,0
		% от Хвърляне	58,7%	41,3%	100,0%
		% от Познанство	55,1%	34,5%	44,2%
		% of Total	26,0%	18,3%	44,2%
	Не хвърля	Count	22	36	58
		Expected Count	27,3	30,7	58,0
		% от Хвърляне	37,9%	62,1%	100,0%
		% от Познанство	44,9%	65,5%	55,8%
		% of Total	21,2%	34,6%	55,8%
Общо		Count	49	55	104
		Expected Count	49,0	55,0	104,0
		% от Хвърляне	47,1%	52,9%	100,0%
		% от Познанство	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	47,1%	52,9%	100,0%

Тези резултати показват, че лица, които са поставени в условие на близост, предпочитат да използват стандарта за справедливост (хвърлят монетата). Най-важната и основна връзка в модела за вземане на решение е, че когато са в *условие на Познанство*, участниците е по-малко вероятно сами да разпределят материалите и е по-вероятно да използват стандарт за справедливост. Разбирането на изследваните

лица за справедливост е свързано с осмисляне на последиците от взетото решение и оценяване на различни фактори. Един от тези фактори е близостта, която влияе на засилването на сложността при разбиранията за справедливост.

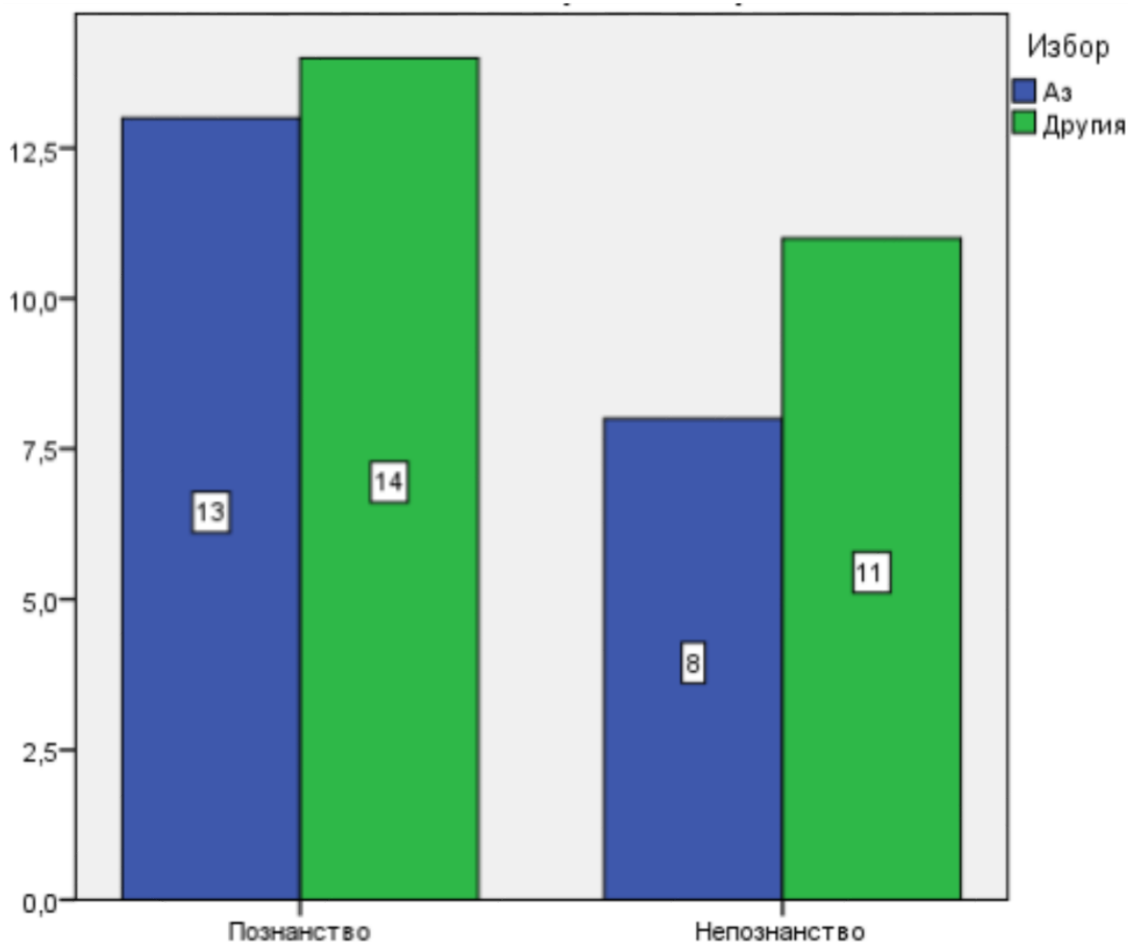
Резултати след хвърляне на монетата и анализ на критерия за морално лицемерие

Очакваното разпределение на решението на изследваните лица, които избират да използват стандарт за справедливост, е 50 : 50, следователно, ако те се ангажират с поведение на морално лицемерие, трябва да има отклонение от това разпределение в полза на избор „Аз“. С използването на стандарт за справедливост (монета) се запазва възможността за реализирането на тези условия, в които шансът за настъпване на даденото събитие е равен. В този анализ 58-те (55,8%) участници, които избраха да не хвърлят монета, бяха премахнати.

За целта беше извършен 2 X 2 хи-квадрат анализ на двете условия *Познанство/Непознанство* и избора *Аз/Другия*, който не показва значим ефект $\chi^2 (1, n = 46) = 0,164, p < 0,685$. Фи-коефициентът е със стойност 0,060, което показва слаба корелация. Резултатите и в двете условия показват стойности, близки до 50%. Дори в *условие на Непознанство* разпределението на изследваните лица е в полза материалите да останат за другия.

Предоставените данни на проведения анализ на $n = 46$ респонденти дават основание да се твърди, че при изследваните лица, които избират да хвърлят монета в двете условия – *Познанство/Непознанство*, не съществува тенденция към увеличаване или намаляване на стремежа към заблуда и близостта не оказва влияние върху поведението морално лицемерие.

Като се базираме на тези данни, и в двете експериментални условия на нашата извадка не се наблюдава тенденция към лицемерие (вж. Фигура 1). За да се установи реалният резултат от използването на монетата, ще се анализират резултатите от действителните поведения на участниците, записани от експериментатора и обобщени по-долу.

Фигура 1. Изборът Аз/Другия за изследвани лица, хвърляли монетата

Отчетено реално използване на монетата

Участниците бяха помолени да отбележат в бланката как са взели решението – сами или са използвали монетата. Незабелязано от тях експериментаторът също отбелязва на бланка реалните действия на изследваните лица при вземане на решението.

На базата на записаните реални поведения на участниците, които хвърлят монетата и след това съобщават друг резултат от хвърлянето, присъстват данни, които се различават от резултатите, показани на Фигура 1, и в които се открива наличие на морално лицемерие.

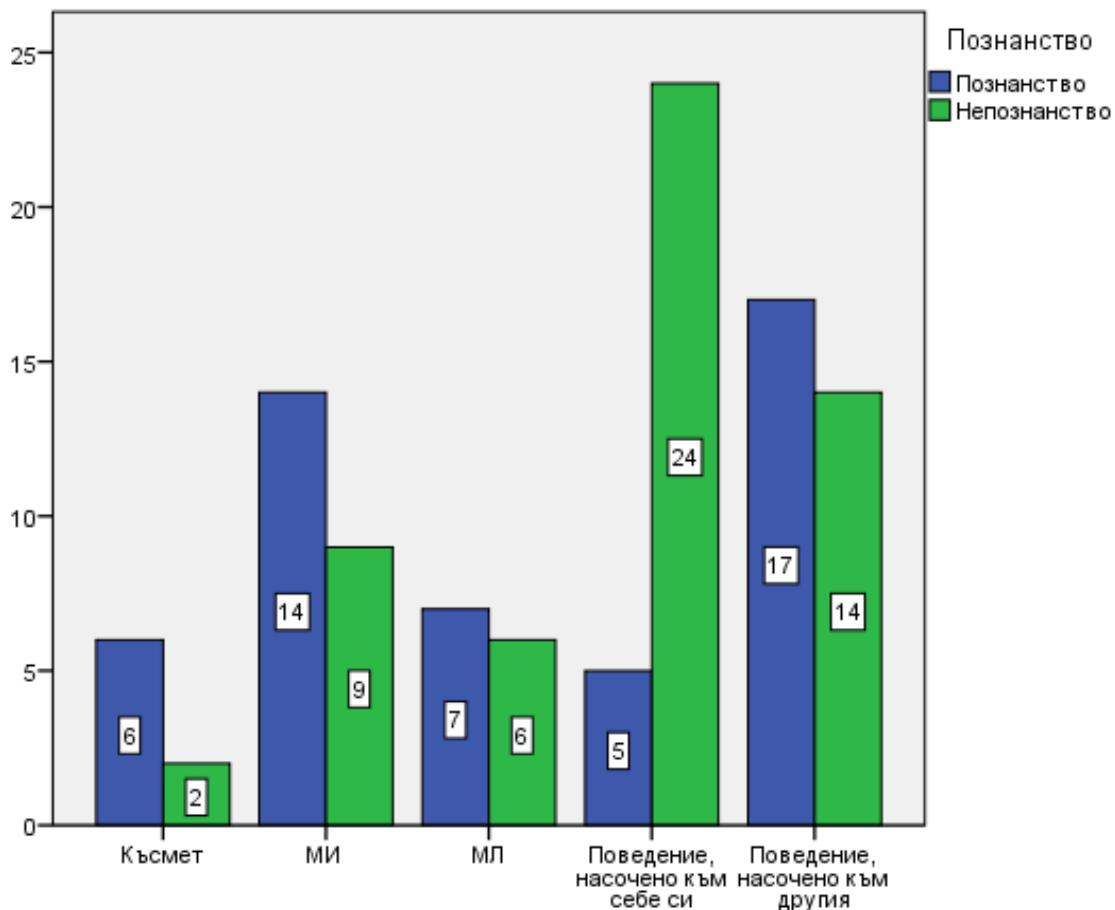
Решение

Честотата на вземане на решения е, както следва: 23 (22,1%) от 104-мата участници са действали с морален интегритет; 31 (29,8%) – с поведение, насочено към другия; 29 (27,9%) – с поведение, насочено към себе си; 13 (12,5%) – с морално лицемерие, и 8 (7,7%) са извадили късмет.

За да се установи дали при изследваните лица, които са в *условие на Познанство*, ще се увеличи тенденцията към ангажиране с поведение на морален интегритет спрямо другите поведения, а поведението

на морално лицемерие ще намалява при близост, бе проведен 5 X 2 хи-квадрат анализ за независимост.

Резултатът от извършения анализ на *условията Познанство/Непознанство* и поведението на изследваните лица в проучването показва значим ефект на *условието Познанство*, $\chi^2 (1, N = 104) = 15,608$, $p < 0,004$. Коефициентът фи е със стойност 0,387, което показва умерена корелация.

Фигура 2. Изследвани лица в условия *Познанство* и *Непознанство*, избрали даден тип поведение

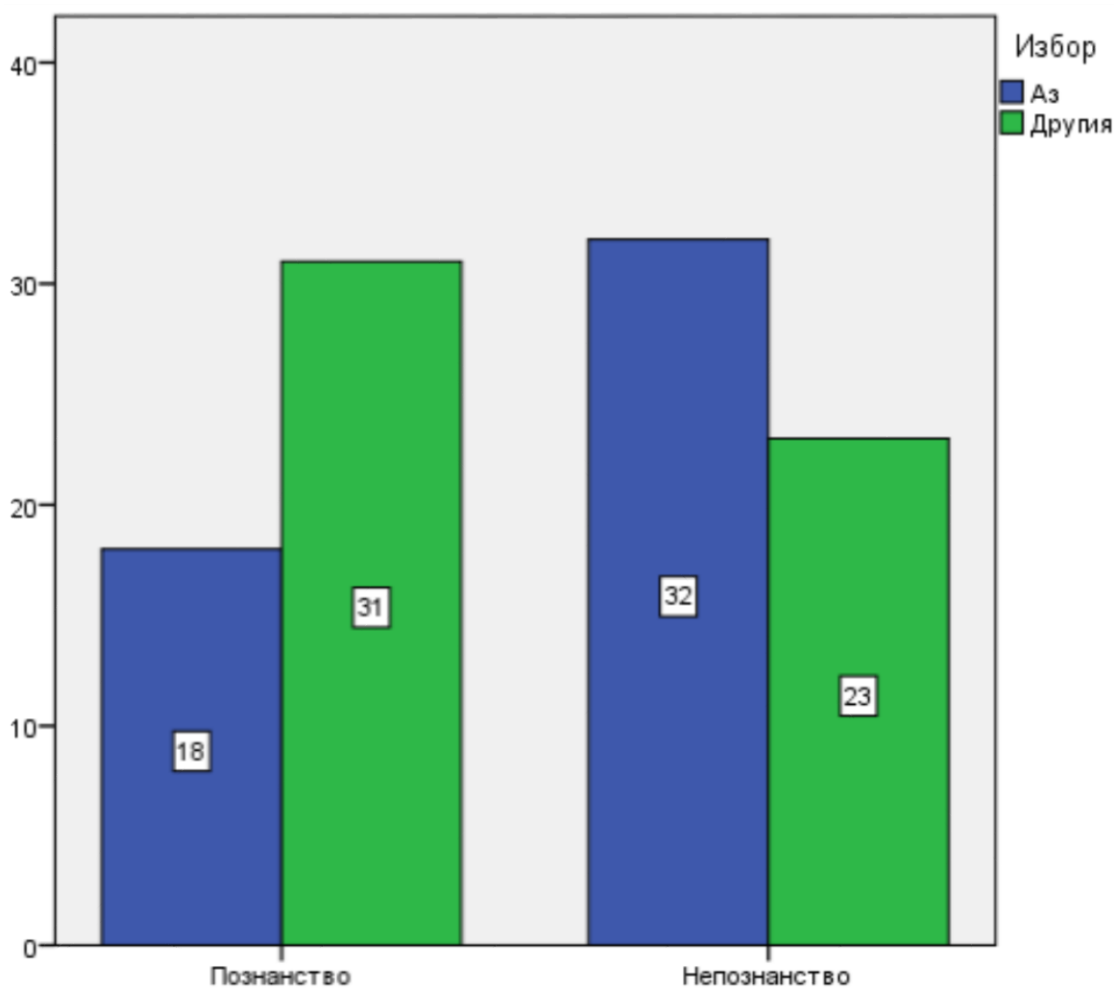
Резултатите (Фигура 2) демонстрират следните общи тенденции. Поведението, насочено към себе си, намалява в *условие на Познанство*. Изследвани лица, които познават другия, предпочитат да се ангажират с поведение, насочено към другия, или морален интегритет, което потвърждава отчасти направеното предположение, но независимо от двете условия няма увеличаване на тенденцията към лицемерие. Процентите и за двете групи са сходни – 6,7% и 5,8%. Моралното лицемерие в двете условия не се отклонява значително. Резултатите на разпределение са представени в Таблица 3. Така, макар и рядко срещано, за разлика от изследванията на Watson моралното лицемерие запазва нисък процент и в двете условия.

Таблица 3

Поведение/Условия					
		Условие			Общо
		Познанство	Непознанство		
Поведение	Късмет	Count	6	2	8
		Expected Count	3,8	4,2	8,0
		% within Поведение	75,0%	25,0%	100,0%
		% within Познанство	12,2%	3,6%	7,7%
		% of Total	5,8%	1,9%	7,7%
	МИ	Count	14	9	23
		Expected Count	10,8	12,2	23,0
		% within Поведение	60,9%	39,1%	100,0%
		% within Познанство	28,6%	16,4%	22,1%
		% of Total	13,5%	8,7%	22,1%
	МЛ	Count	7	6	13
		Expected Count	6,1	6,9	13,0
		% within Поведение	53,8%	46,2%	100,0%
		% within Познанство	14,3%	10,9%	12,5%
		% of Total	6,7%	5,8%	12,5%
	Поведение ориентирано към себе си	Count	5	24	29
		Expected Count	13,7	15,3	29,0
		% within Поведение	17,2%	82,8%	100,0%
		% within Познанство	10,2%	43,6%	27,9%
		% of Total	4,8%	23,1%	27,9%
	Поведение ориентирано към другия	Count	17	14	31
		Expected Count	14,6	16,4	31,0
		% within Поведение	54,8%	45,2%	100,0%
		% within Познанство	34,7%	25,5%	29,8%
		% of Total	16,3%	13,5%	29,8%
Общо	Count	49	55	104	
	Expected Count	49,0	55,0	104,0	
	% within Поведение	47,1%	52,9%	100,0%	
	% within Познанство	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	47,1%	52,9%	100,0%	

Беше извършен допълнителен 2 X 2 хи-квадрат анализ на *услови-ята Познанство/Непознанство* спрямо решение *Аз/Другия*, който по-каза значим ефект на *условието Познанство* $-\chi^2(1, N = 104) = 4,775$, $p < 0,029$. Фи-коефициентът е със стойност $-0,214$, което показва слаба към умерена отрицателна корелация. Петдесет и един (49,03%) участ-ници разпределиха да използват материали по време на изпита, а пет-десет и трима (50,96%) участници разпределиха да не използват мате-риали.

Резултатите демонстрират, че *условието Познанство* има значим ефект върху избора на кого да се дадат материалите. Лица, които поз-нават другия, предпочитат да му дадат материалите; лица, които не познават другия, предпочитат да запазят материалите за себе си, т.е. в *условие на Познанство* участниците решават по-често да се ангажират с поведение, насочено към другия, докато в *условие на Непознанство* се засилва тенденцията към поведение, ориентирано към себе си (вж. също Фигура 3).

Фигура 3. Брой изследвани лица в *условие Познанство*, избрали да дадат или не материали на друг

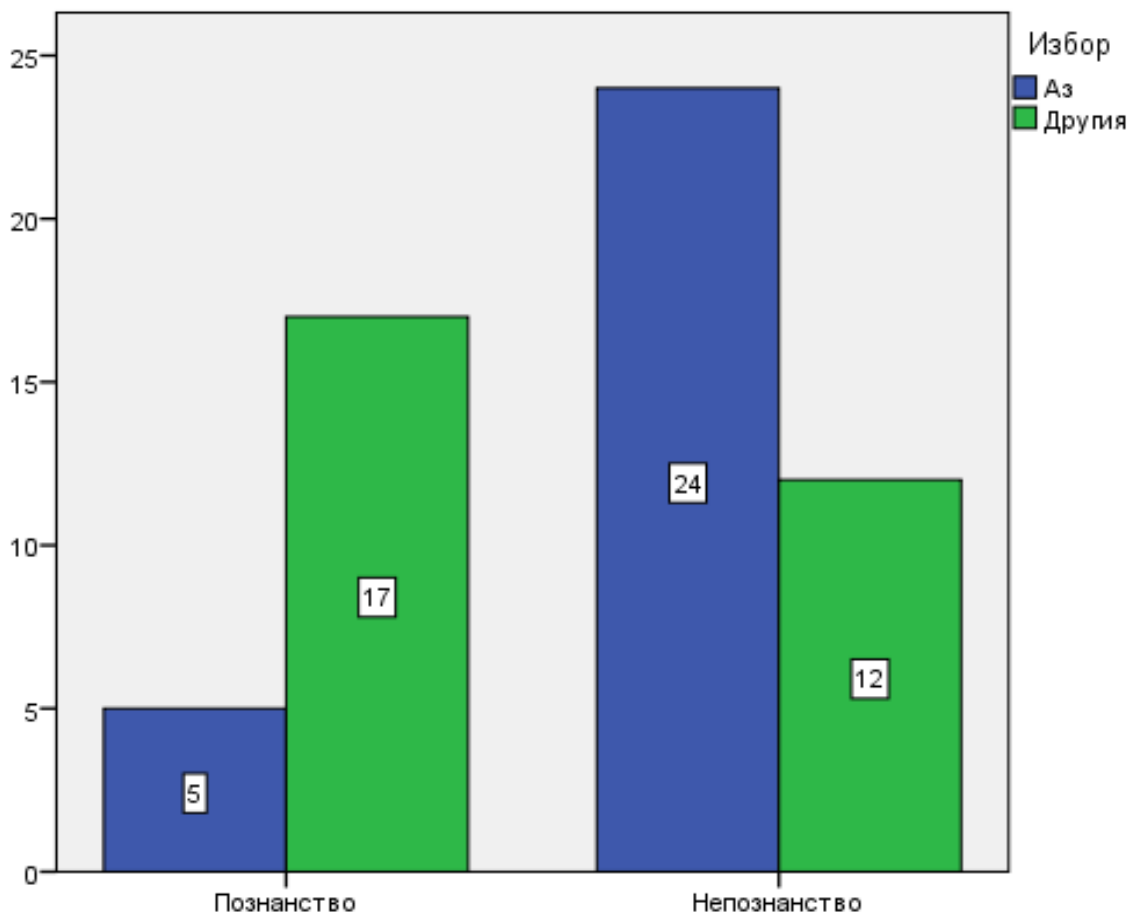
Свързани с условията на близост различия при вземането на решения, когато изследваните лица не хвърлят монета

От всички изследвани лица 58 участници (55,8%) решиха сами да вземат решението на кого ще разпределят материалите. Беше предположено, че в условие на близост ще се повиши тенденцията към ангажиране с поведение, насочено към другия.

За да се установи дали изследвани лица, които са в *условие на Познанство* и които решават да **не** използват стандарта за справедливост (монетата), решават по-често да се ангажират с поведение, ориентирано към другия, беше извършен допълнителен 2 X 2 хи-квадрат анализ на *условията Познанство/Непознанство* и избора *Аз/Другия* само на тези, които не използват монета за вземане на решение. Резултатите показаха значим ефект на *условието Познанство* $\chi^2 (1, n = 58) = 10,545$, $p < 0,001$. Фи-коефициентът е със стойност $-0,426$, което показва отрицателна умерена корелация.

Резултатите във Фигура 4 от предоставените данни на проведения анализ на $n = 58$ респонденти дават убеждението да бъдат направени следните констатации. Когато изследваните лица избират да **не** хвърлят монета, *условието Познанство* има значим ефект върху решението на кого да се оставят материалите. Когато изследваните лица познават другия, предпочитат да оставят материалите на него; но когато не познават другия, предпочитат да ги запазят за себе си.

Непридържането към моралните принципи, когато стандартът за справедливост не се използва и изборът е ориентиран към другия, не може се обвърже с липса на интегритет, не означава отдалечаване от моралността, а по-скоро трансформация в друго ниво, като стандартът за справедливост се заменя със стандарт за отговорност и грижа за другия. В условие на конкретна значима ситуация и близост моралният интегритет може да се трансформира и да подтикне към поведение, насочено към другия. Ако приемем, че съществува последователност или стъпаловидност на моралните стандарти – йерархична организация на личностовите съдържания, изследваните лица предпочитат да се ангажират с интегритет спрямо по-висшия стандарт на отговорност и грижа за другия вместо с интегритет към принципа на справедливо разпределение в дилемата. Някои съдържания са по-централни и по-значими за личността, отколкото други.

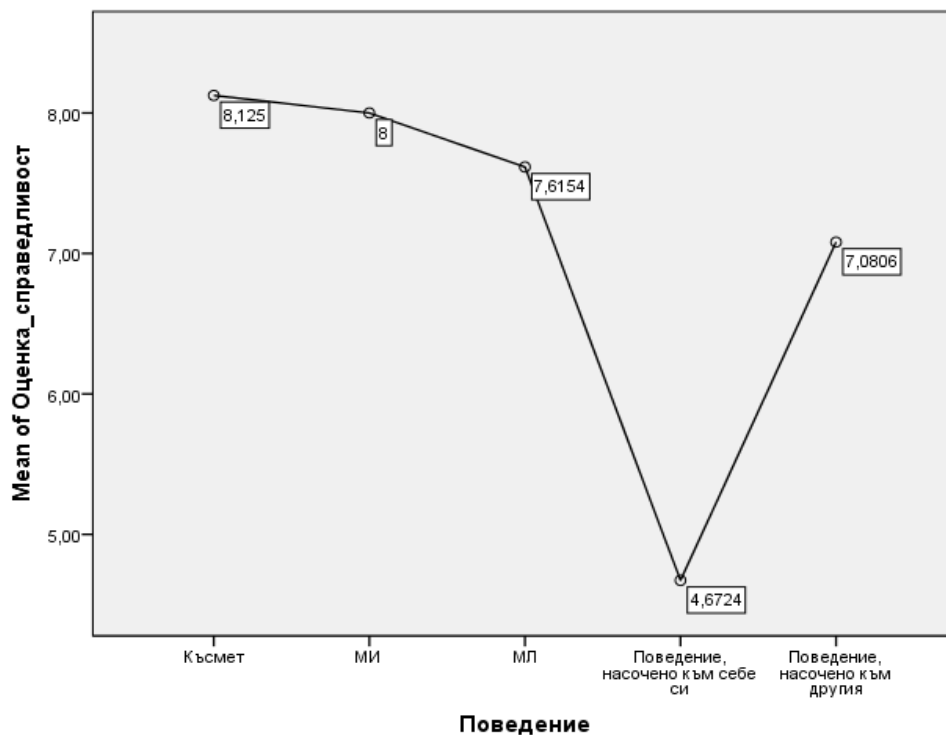

Фигура 4. Изборът Аз/Другия за изследвани лица, които не са хвърляли монетата

Оценки на справедливостта на взетото решение

Изследването на въздействието на типа поведение върху усещането за справедливост се осъществи чрез извършен еднофакторен дисперсионен анализ ANOVA (5 X 2) за сравнение на ефекта на независимата променлива тип поведение върху зависимата променлива усещане за справедливост. Поради нарушено приемане за равенство на дисперсиите е взет коефициентът на Уелч. Резултатът показва значим ефект на типа поведение върху усещането за справедливост [$F(4,103) = 15,208, p = 0,000$]. Post hoc процедурите с теста на Шефе, че изследвани лица с тип поведение, насочено към себе си ($M = 4,6724, SD = 2,4063$), са значимо различни от всички останали типове поведение. Оценката на изследваните лица с тип поведение морално лицемерие ($M = 7,6154, SD = 1,12090$) не се различава значимо от моралния интегритет ($M = 8,0000, SD = 1,08711$) и поведение, насочено към другия ($M = 7,0806, SD = 1,64366$). Фигура 5 показва графично резултата от дисперсионния анализ.

Тези резултати показват, че типът поведение има значим ефект върху усещането за справедливост, като изследвани лица, проявяващи поведение, ориентирано към себе си, имат най-ниско усещане за справедливост спрямо другите изследвани групи и се различават значимо от тях. Въпреки откритата значимост обаче оценката на поведението морален интегритет не се различава значимо от оценките на поведението на морално лицемерие.

Фигура 5. Дисперсионен анализ за ефекта на типа поведение върху усещането за справедливост

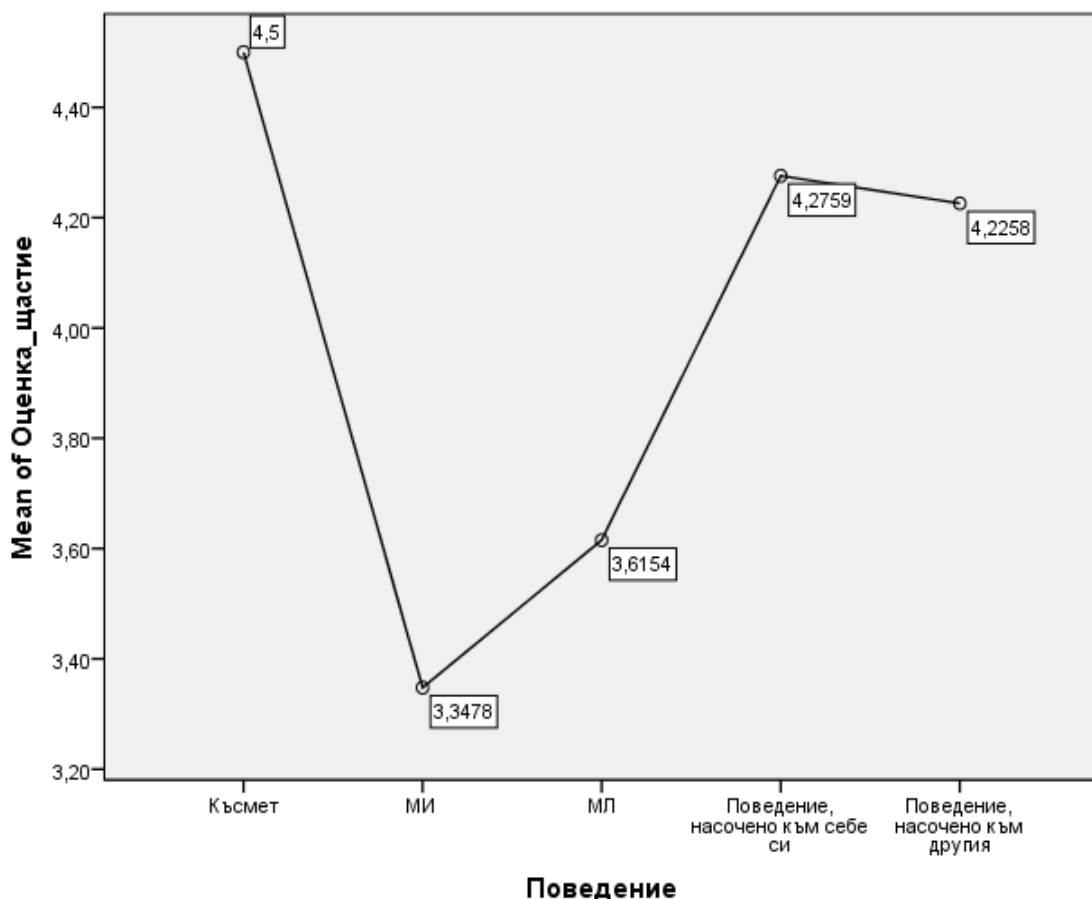
Оценка на удовлетвореността от решението

За да се установи дали в настоящото изследване съществува позитивна връзка между поведението на морален интегритет и удовлетворението от взетото решение и съществува ли тенденция към значимо по-високи нива на преживяване на щастие спрямо оценките на поведението на лицемерие, бе проведен допълнителен анализ.

За целта е извършен еднофакторен дисперсионен анализ ANOVA (5 X 2) за сравнение на ефекта на независимата променлива тип поведение върху зависимата променлива преживяване на щастие. Резултатът показва значим ефект на типа поведение върху усещането за щастие [$F(4,103) = 9,968, p = 0,000$]. Post hoc процедурите с теста на Шефе, показват че изследвани лица с тип поведение морален интегритет ($M = 3,3478, SD = 0,57277$) имат значимо различни нива от тези с тип поведе-

ние, насочено към себе си ($M = 4,2759$, $SD = 0,64899$), поведение, насочено към другия ($M = 4,2258$, $SD = 0,80456$) и Късмет ($M = 4,5000$, $SD = 0,53452$). Изследвани лица с тип поведение моралното лицемерие ($M = 3,6154$, $SD = 0,50637$) нямат значимо различни нива от тези с тип поведение морален интегритет ($M = 3,3478$, $SD = 0,57277$). Фигура 6 показва графично резултата от дисперсионния анализ.

От тези резултати следва, че типът поведение има значим ефект върху преживяването на щастие, като изследваните лица с тип поведение морален интегритет имат значимо по-ниски нива на щастие от тези с тип поведение, насочено към себе си, поведение, насочено към другия, и късмет. От проведенния анализ се наблюдава наличие на тенденция към най-слаба удовлетвореност от поведението морален интегритет сред изследваните лица.

Фигура 6. Дисперсионен анализ за ефекта на типа поведение върху преживяването на щастие

Различия, свързани с пола, при избора на модел на поведение

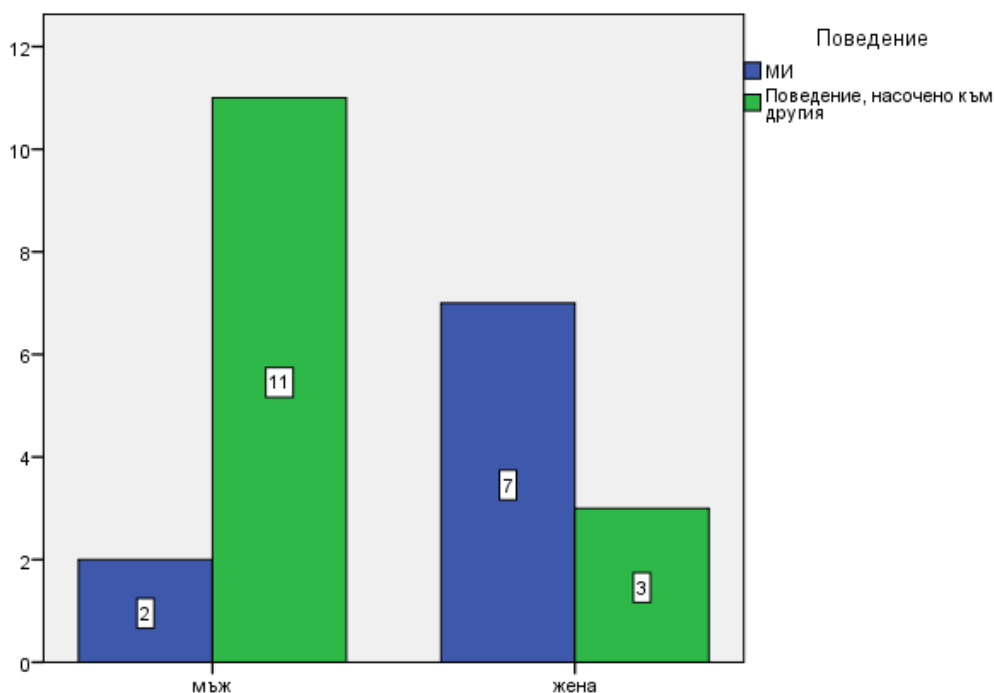
Беше изказано предположение за наличие на полови различия, оказващи статистически значими влияния по отношение на избора на модел на поведение в настоящата извадка. За да се установи дали са

налични такива, изследваните лица бяха разделени в две групи по признак *Познанство/Непознанство*. Резултатите показаха полови различия спрямо ангажирането с моралния стандарт – тенденция към морален интегритет и в двете условия при жените, както и тенденция към поведение, ориентирано към другия, и в двете експериментални условия при мъжете.

Тук трябва да се има предвид, че в този случай 50-те (48,1%) участници, които са ангажирани с другите модели на поведение, бяха премахнати от този анализ.

За да се установят разликите в тенденциите, бяха извършени два 2 X 2 хи-квадрат анализа на условието пол и поведението морален интегритет или поведение, ориентирано към другия, в двете условия на *Познанство/Непознанство*.

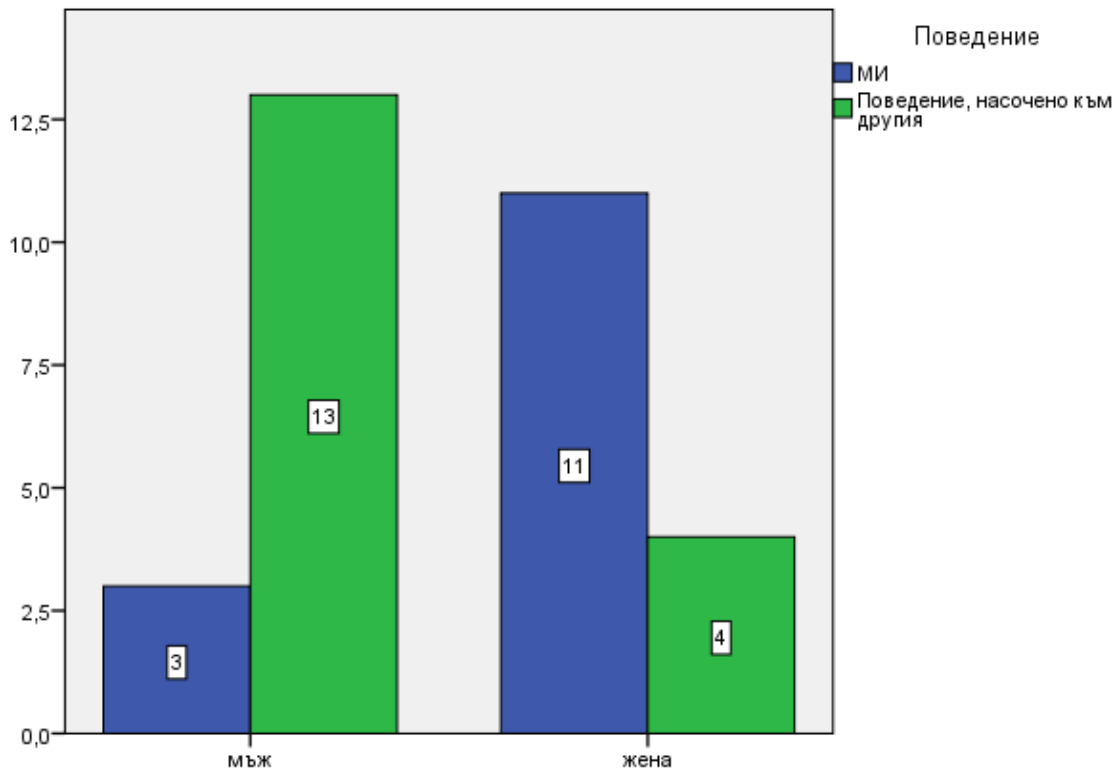
В условие на *Непознанство* анализът показва значим ефект на условието „пол“ $\chi^2(1, n=23) = 7,409, p < 0,006$. Фи-коефициентът е със стойност $-0,555$, което показва умерена отрицателна корелация (вж. също Фигура 7). Тези резултати показват, че в условие *Непознанство* има значителни полови различия по отношение на тенденциите относно избора на поведение. Моделът за вземане на решение спрямо условието е, че мъжете предпочитат да се ангажират с поведение, насочено към другия, докато жените показват засилена тенденция към поведение на морален интегритет.

Фигура 7. Влияние на независимия фактор ПОЛ в условие *Непознанство*

В условие на *Познанство* анализът показва значим ефект на условието „пол“ $\chi^2 (1, n = 31) = 9,314, p < 0,002$. Фи-коефициентът е със стойност $-0,548$, което отново показва умерена отрицателна корелация (вж. също Фигура 8).

Условието *Познанство* има значителни полови различия по отношение на тенденциите относно избора на поведение. Моделът за вземане на решение е, че мъжете предпочитат да се ангажират с поведение, насочено към другия, докато жените показват засилена тенденция към поведение на морален интегритет. Тези резултати показват, че и в двете условия – на *Познанство* и на *Непознанство*, са налични значителни полови различия по отношение на тенденциите относно поведението на морален интегритет и поведение, насочено към другия.

Фигура 8. Влияние на независимия фактор ПОЛ в условие *Познанство*

Най-важната и основна връзка в модела за вземане на решение, спрямо двете условия е, че изследваните лица от мъжки пол предпочитат да се ангажират с поведение, насочено към другия, докато жените показват засилена тенденция към поведение на морален интегритет, като близостта още повече затвърждава тези тенденции.

8. Алтернативен анализ

Решение на участниците, които хвърлят монета.

Независимо от тяхната справедлива преценка или това, което са избрали да правят с резултата, едва една трета от участниците в *условие на Непознанство* решиха да хвърлят монета, въпреки че концепцията за справедливост бе изведена. В *условие на Познанство* 55% от изследваните лица са избрали да използват стандарта за справедливост. Тези резултати съответстват на направената хипотеза, че ориентацията към себе си оказва по-силно влияние върху вземането на решение в *условие на Непознанство* и че в *условие на Познанство* хората са по-склонни да проявяват справедливост, независимо дали поради истинско желание да бъдат справедливи, или с желание само да изглеждат такива.

От 46-те участници в изследването в двете условия и хвърлящи монетата 21 (45,7%) участници запазиха материалите за себе си, а 25 (54,3%) участници разпределиха „другия“ да ги ползва. Разпределението по условия е, както следва: условие на Непознанство 8 (14,5%) участници разпределиха „аз“, а 11 (20,0%) участници разпределиха „другия“ да ги ползва; условие на Познанство 13 (26,5%) участници разпределиха „аз“, а 14 (28,6%) участници разпределиха „другия“ да ги ползва. Трябва да се обърне внимание, че шансовете на разпределение на монетата за материалите са приблизително 50 на 50 и резултатът се доближава до тази прогноза, дори е в полза на „другия“. Ако се съди по този резултат на разпределение, в настоящето изследване липсва поведение на морално лицемерие.

Таблица 4. Разпределение на видовете поведения и оценки на поведението по подобие на *Batson et al., 1999*

Хвърляне на монета	Избор		Оценка на справедливостта		Оценка на удовлетвореността	
	Аз	Другия	на този, който разпределя за себе си	на този, който дава на другия	на този, който разпределя за себе си	на този, който дава на другия
условие Непознанство						
Не	43,6%	21,8%	4,77	6,42	4,20	4,00
Да	14,5%	20%	7,37	8,22	4,12	3,44
условие Познанство						
Не	10,2%	34,7%	4,20	7,61	4,60	4,41
Да	26,5%	28,6%	8,07	7,85	3,85	3,28

В резултатите от проучванията на Watson този брой обикновено е бил доста по-висок – 85% в полза на положителните последици за себе си, което означава, че поне 30 – 35% от изследваните лица са действали морално лицемерно.

Морално лицемерие

Въпреки че резултатът на разпределение Аз/Другия от хвърлящите монетата участници се доближава до 50%, има разлика спрямо действителния резултат от хвърлянето на монетата, записано от експериментатора. Действителните резултати са: 50% от използващите стандарта за справедливост участници са се съобразили с резултат „Другия“ или са действали с морален интегритет; 21,7% са имали късмет, като действително се е паднал резултат „аз“ от хвърлянето. Реалният процент на модела на морално лицемерие е 28,3%. В тези случаи изследваните лица вземат материалите за себе си, при условие че резултатът от хвърлянето показва „другия“, и решават да действат с морално лицемерие.

При сравнение на двете експериментални условия в *условие на Познанство* се увеличава и желанието на участниците да бъдат или поне да изглеждат справедливи, като хвърлят монетата. Предсказуемо това води до нарастване на поведението на морален интегритет. Изненадващо обаче не води до прогнозираната намаляваща тенденция в моралното лицемерие. Спрямо двете условия близостта не оказва влияние върху тенденцията на увеличаване или намаляване на поведението на морално лицемерие.

Когато разгледаме всичките 104 участници и всичките пет потенциални поведенчески резултата, анализът, който се предлага, дава по-широка представа за поведението при вземането на решения – моралното лицемерие се проявява с много нисък процент. На практика само 13 участници са се противопоставили на това, което е показала монетата от хвърлянето. Тези 13 участници представляват само 12,5% от общия брой участници. При тези резултати, разгледани по отношение на онези, които са използвали стандарта за справедливост, бе открит общ процент, съвпадащ повече с този на Watson и колеги (1997, 1999, 2002 г.), като цялостната тенденция е намаляваща. Така действителните резултати на изследваните лица от настоящото изследване, записани от експериментатора, значително се доближават до резултатите, получени от изследванията на Watson: 30% – 35% (Watson).

Поведение, насочено към себе си

Беше прогнозирано, че поведението, насочено към себе си, ще намалее в отношение на близост. Резултатите от проведеното изследване подкрепят направеното предположение. С близостта се увеличава тенденцията към използване на стандарта за справедливост и намалява поведението директно ориентирано към себе си. Добре е документирано, че изследваните лица в *условие на Непознанство* са по-склонни да следват поведение, насочено към себе си – 40%, отколкото изследваните лица в *условие на Познанство* – едва 12%. Процентът на поведението, насочено към себе си, силно намалява. Факторът близост оказва влияние върху разбирането, вярванията и поведението на изследваните лица и определя преценката им за справедливост.

Морален интегритет

Поведението на интегритет беше дефинирано като използване на монетата и съобразяване с резултата от хвърлянето. Участниците, чийто резултат от хвърлянето е „Аз“, не представляват интерес за този анализ. Не е възможно да се установи какво ги е мотивирало да следват резултата от хвърлянето и не може със сигурност да заключим, че са действали с морален интегритет.

Добавя се по-широко измерение към досегашната литературна база, като се проследява променя ли се интегритетът като мотив за вземане на решение, когато участниците са в реална и значима ситуация и условие на близост.

Въз основа на разгледаната литература бе изказано предположение, че моделът на морален интегритет ще се увеличи в *условие на Познанство*, и резултатите ни подкрепиха това предположение. В данните се забелязва, че при близост желанието за поведение в съответствие с убежденията нараства, но е сравнително слабо и се дължи по-скоро на факта на повишаване на процента на участниците, решили да използват стандарта за справедливост (хвърлят монетата), като проявата му сред момчетата в сравнение с момчетата е значително по-изразена.

Поведение, насочено към другия

Получените резултати дават основание да се заключи, че поведението, ориентирано към другия, се увеличава значително в *условие на Познанство* и за разлика от моралния интегритет проявата му е по-изразена сред момчетата в сравнение с момчетата. Ако има само слабо увеличаване на моралния интегритет в *условие на Познанство*, то има съществена разлика в проявата на поведението, ориентирано към другия, в двете условия. Резултатите от предоставените данни на проведенния анализ дават убеждението да бъде констатирано, че познанството

влияе значително по отношение на тенденцията дали изследваните лица са избрали да задържат материалите, или не.

Важно е, че според получените данни този модел е много по-разпространен от очакваното. Поведението, ориентирано към другия, със сигурност не е в съответствие с моралното лицемерие. Ако съществува съмнение, че това, което считаме за морален интегритет, може да е вариант на морално лицемерие, същото не може да се отнася за модела на ориентация към другия. Тези участници дават по-добрата възможност дори когато са използвали стандарта за справедливост и когато им се предоставя възможност да си изберат по-добрия вариант. Наличието на такъв голям процент изследвани лица, ангажирани с модел на ориентация към другия, сочи укрепване на моралната мотивация, макар и не по начина, по който беше очаквано.

Резултатите тук демонстрират, че непридържането към моралните принципи, когато стандартът за справедливост не се използва, не означава задължително необвързване с интегритет. Може да се приеме, че означава трансформация на друго ниво. Стандартът за справедливост се заменя със стандарт на отговорност и грижа към другия.

Нива на докладвана справедливост

Резултатите дават основание да се обобщи фактът, че оценките на изследваните лица, ангажирани с морално лицемерие ($M = 7,6154$), не се различават значимо от оценките на ангажираните с поведение насочено към другия ($M = 7,0806$), или морален интегритет ($M = 8,000$) участници. Тези, които мамят, смятат начина, по който са взели решението за разпределение на материалите, за толкова морален, колкото и тези, които се ангажират с морален интегритет. Изследваните лица, проявяващи поведение, насочено към себе си ($M = 4,6724$), имат най-ниско ниво на оценка спрямо другите изследвани групи и се различават значимо от тях. Студентите, които взимат материалите за себе си, докладват, че не постъпват справедливо, но въпреки това се ангажират с това поведение. Интерес представлява фактът, че ориентацията към себе си запазва едно средно ниво на усещане за справедливост. Прогнозата относно моралното лицемерие, че фиктивното използване на монетата, осигурява достатъчно пространство за морал, така че участниците да претендират, че са действали морално, изглежда логична. Резултатът относно поведението, насочено към себе си, повдига въпроса как участниците избягват сравняването на неморалното си поведение (несправедливо разпределение на материалите) с моралните си стандарти и продължават да поддържат средно ниво на усещане за справедливост.

Нива на докладвано удовлетворение

Открити са доказателства, които предполагат, че съществуват значителни разлики между емоционалните последици при всеки модел на вземане на решения. Участниците в групите на поведение, насочено към себе си, и поведение, насочено към другия, са значително по-щастливи от групите на морално лицемерие и морален интегритет. С други думи, участниците са проявили най-силна тенденция към удовлетвореност, когато са избрали да не използват стандарта за справедливост и по този начин сами са избрали дали ще пишат с материали, или не.

Въпреки че са действали в съответствие със своите вътрешни убеждения, тези в групата на морален интегритет са по-малко доволни от избора си, отколкото тези, които са действали с поведение, насочено към себе си, или поведение, насочено към другия и дори спрямо поведението на морално лицемерие. Демонстрира се един много реален конфликт между собствените интереси и мотивите за справедливост. Предположено е, че респондентите от групата на моралния интегритет желаят материалите за себе си, но избират ограничението на стандарта за справедливост, което води до по-ниски нива на удовлетвореност, или може би ориентацията на личността към другия е по-добре интегрирана в моралната идентичност и в чувството за себе си, отколкото моралният интегритет.

9. Обобщение и изводи относно проверката на хипотезите

След обобщение на резултатите от дисертационното изследване по отношение на формулираните хипотези могат да бъдат направени следните изводи.

Първата хипотеза се потвърждава изцяло.

Условието Познанство има значим ефект върху решението да се хвърли монетата. Най-важната и основна връзка, касаеща модела за вземане на решение, е, че когато са поставени в условие на близост, участниците е по-малко вероятно сами да разпределят материалите и е по-вероятно да използват стандарт за справедливост, което потвърждава убеждението за засилване на сложността при разбиранията и ориентацията към справедливост в условие на близост.

Втората хипотеза се потвърждава частично.

Вследствие на получените резултати от анализа *условието Познанство* има значим ефект върху типа поведение. Бе споменато, че поведението, насочено към себе си, намалява в *условие на Познанство* и изследваните лица, които познават другия, предпочитат да се ангажират с морален интегритет, което потвърждава отчасти направеното

предположение. От основно значение е, че независимо дали в условие на *Познанство* или на *Непознанство* при участниците, хвърляли монетата, няма тенденция към увеличаване или намаляване на лицемерното поведение. Моралното лицемерие в двете условия не се отклонява значително. Процентите и за двете групи са сходни – 6,7% и 5,8%. Така, макар и по-рядко срещано, моралното лицемерие се запазва и в двете условия. Близостта не оказва влияние върху стремежа към заблуда, което не потвърждава направеното предположение, че поведението на морално лицемерие ще намалява при близост.

Третата хипотеза се потвърждава изцяло.

Вследствие на получените резултати от анализа третата хипотеза се потвърждава. Двете условия – на *Познанство* и *Непознанство*, се различават значително по отношение на тенденцията дали изследваните лица са избрали да използват материали, или не. *Условието Познанство* има значим ефект върху избора на кого да се дадат материалите, като участниците в него решават по-често да се ангажират с поведение, насочено към другия, докато в условие на *Непознанство* се засилва тенденцията към поведение, ориентирано към себе си. Тази тенденция е най-силно застъпена сред изследваните лица, които избират да НЕ хвърлят монета. След проведеното изследване и получените резултати може да се твърди, че близостта засилва ориентацията към другия. Личностовите съдържания отреждат по-централно и значимо място на ориентацията спрямо стандарта на отговорност и грижа за другия, вместо спрямо интегритет към принципа на справедливо разпределение в дилемата.

Четвъртата хипотеза се потвърждава частично.

Вследствие на получените резултати от анализа четвъртата хипотеза се потвърждава частично. Типът поведение има значим ефект върху усещането за справедливост. Очаквано изследвани лица, проявяващи поведение, насочено към себе си, оценяват най-ниско справедливостта си спрямо другите изследвани групи и се различават значимо от тях. Въпреки откритата значимост обаче оценката на поведението морален интегритет не се различава значимо от оценките на поведението морално лицемерие. Респондентите, ангажирани с лицемерие, се възприемат като толкова справедливи, колкото ангажираните с интегритет.

Петата хипотеза се потвърждава частично.

Вследствие на получените резултати от анализа петата хипотеза се потвърждава частично. Типът поведение има значим ефект върху преживяването на щастие, но изследвали лица, ангажирани с поведение морален интегритет, имат значимо по-ниски нива на щастие от тези с тип поведение, насочено към себе си, поведение, насочено към другия. Оценката на интегритета е с по-ниско преживяване на удовлетворение и от поведението на морално лицемерие. Няма и значим ефект върху преживяването на щастие в двете условия, като лица, които познават другия, не са значимо по-щастливи от тези, които не го познават. Липсва и значим ефект върху усещането за щастие между двете експериментални условия при лицата, ангажирани с поведение на морален интегритет и преживяването му като най-неудовлетворително сред останалите поведения.

Шестата хипотеза се потвърждава изцяло.

Резултатите от проведените анализи показват, че в двете условия има значителни полови различия по отношение на тенденциите относно избора на справедливо поведение, което дава основание за потвърждаване на шестата хипотеза. Резултатите от 2 X 2 хи-квадрат анализа показват, че и в двете условия са налични значителни полови различия по отношение на тенденциите относно поведението на морален интегритет и поведение, насочено към другия. Най-важната и основна връзка в модела за вземане на решение спрямо двете условия е, че изследваните лица от мъжки пол предпочитат да се ангажират с поведение, насочено към другия, докато жените показват засилена тенденция към поведение на морален интегритет, като тази тенденция се засилва с близостта.

ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Научно-приложни приноси на настоящия дисертационен труд

– Конструиран е експериментален модел, чрез който парадигмата за изследване на моралното лицемерие се допълва с две нови измерения – значимост на ситуацията и изменението на моралната мотивация, в която протича взимането на морални решения при близост.

– Установено е отношението между моралното лицемерие и моралния интегритет като конструкти на моралната мотивация.

– Установяват се отношенията между моралното мислене и моралното поведение на основата на моралното лицемерие в периода на преход към зрялост.

– Установено е разбирането за справедливост, изградено върху моралните принципи, и връзката му с моралното поведение.

– Установени са разрывите в разбирането на справедливостта при взимането на морално решение.

Теоретико-аналитични приноси на дисертационния труд

– Представен е обстоен и целенасочен анализ на теории, свързани с моралното лицемерие, в контекста на моралното мислене, моралния интегритет, моралната мотивация и моралната идентичност.

– Представен е систематизиран обзор на основните експериментални парадигми, използвани за изследване на моралното лицемерие.

**СПИСЪК С ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ТЕМАТА
НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД**

Ямалиева, Ж. (2015). Подходи към изследване на моралното лицемерие. Докторантски изследвания. Научно списание за докторанти на Педагогическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“, ISSN 2367-7309, бр. 2, 2015 г., стр. 98 – 105.

Ямалиева, Ж. (2017). Моралното лицемерие в контекста на личностното развитие и психичното благополучие. В сб. „Личност и благополучие“, УИ „Паисий Хилендарски“, ISBN 978-619-202-249-5, стр. 62 – 73.

Ямалиева, Ж. (2018). Същност на моралната мотивация – морален интегритет или морално лицемерие. Е-списание „Образование и развитие“, ISSN 2603-3577, бр. 1, стр. 12 – 19. <http://www.eddev.eu/AttachmentsEdited/JanetaYamalieva.pdf?cls=file>

Ямалиева, Ж. (2018). Моралното лицемерие в контекста на личностното развитие. Конференция с международно участие „Позитивната психология и облачните технологии: нови хоризонти за образованието“, 4 – 5.06.2018 г. (под печат).

Ямалиева, Ж. (2018). Моралното лицемерие в контекста на моралното развитие и последиците за аза. Е-списание „Образование и развитие“, ISSN 2603-3577, бр. 3, стр. 41 – 49. http://www.eddev.eu/AttachmentsEdited/br3_Janeta_Yamalieva.pdf?cls=file